

КРИТЕРІАЛЬНІ ПІДХОДИ МОДЕЛЮВАННЯ НАДПРЕДМЕТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИПУСКНИКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Стаття представляє критеріальну модель надпредметної компетентності випускників загальноосвітньої школи, яка об'єднує когнітивний, інформаційно-комунікативний, рефлексивний компоненти. З'ясовані змістовні показники креативності, соціальної зрілості, толерантності, ціннісного ставлення, прогностичності. Готовності до самоосвіти і вибору професії.

Article represents критериальную модель компетентности выпускников общеобразовательной школы, которая объединяет когнитивный, информационно-коммуникативный, рефлексивный компоненты. Исследованы содержательные показатели креативности, социальной зрелости, толерантности, ценностного отношения, прогнозности. Готовности к самообразованию и выбору профессии.

Одним із основних напрямків модернізації загальної освіти є відновлення якості з позицій компетентнісного підходу. У публікаціях закордонних і вітчизняних авторів (В. Гут-Махер, В.О. Болотов, В.В. Серіков, І.А. Зимова, В.В. Краєвський, А.В. Хуторський, В.П. Беспалько, Г.С. Саволайнен, В.О. Сластьонін, В.А. Адольф, Р.С. Шишов, Л.В. Шкеріна й ін.) визначені основні концептуальні положення компетентнісного підходу, заявлена його головна ідея – посилити практичну орієнтацію освіти, вийти з обмежень «зуновського» освітнього простору [1; 3; 4; 13; 15].

На думку зазначених фахівців, компетентнісний підхід до освіти – це підхід, що дозволяє:

- акцентування уваги на результаті освіти;
- розгляд результату освіти як здатності людини самостійно діяти в різних проблемних ситуаціях, використовуючи наявні в нього знання;
- оцінювання якості результатів освіти з позиції значимості за межами системи освіти;
- реалізацію діяльнісного характеру освіти;
- орієнтацію освітнього процесу на практичну спрямованість його результатів.

Існує об'єктивна реальність оптимізацій освіти з позицій компетентнісного підходу. Впровадження компетентнісного підходу у вітчизняну систему освіти поєднується з новою постановкою цілей освіти й формуванням відповідним цілям нових одиниць змісту освіти, розробкою нових моделей діяльності вчителя й систем оцінювання освітніх результатів учнів. Початковим етапом компетентнісного підходу, на думку О.М. Дахіна, є поняття «освітня компетенція», тобто рівень розвитку особистості учня, пов'язаний з якісним освоєнням змісту освіти відповідно до норм підготовки випускника загальноосвітньої школи [2].

Отже, компетентнісний підхід переходить зі стадії самовизначення в стадію самореалізації, коли заявлені загальні принципи й методологічні установки підтверджені в прикладних розробках, особливо при конструюванні нових освітніх стандартів.

Компетентнісний підхід визначений як одна з основних парадигм відновлення якості вітчизняної освіти. Реалізація даного підходу припускає формування й розвиток ключових компетентностей учнів загальноосвітньої школи в процесі виховання і навчання за стандартом. Це складна багатопланова проблема, яка постає перед сучасною школою. Її рішення неможливо без розробки науково обґрунтованих моделей надпредметної компетентності учнів як комплексу їх ключових компетентностей [14].

Дотримуючись визначення поняття «ключова компетентність», представленого в роботах В.О. Болотова, І.А. Зимової, В.В. Серікова, надпредметну компетентність різних вікових груп, що навчаються, визначимо як комплекс ключових компетентностей,

необхідний для їхнього успішного функціонування в освітньому просторі школи й у соціумі [8].

У ключовій компетентності, як і більшість учених, ми згодні виділяти три компоненти: когнітивний, праксіологічний і аксіологічний. Очевидно, що ключова компетентність не є простою аддитивною сумою трьох компонентів: вони взаємозалежні й взаємообумовлені. Таке виділення проведене з метою детального й глибокого дослідження феномена надпредметної компетентності й рішення завдань діагностики формування й розвитку компетентностей учнів [6; 10].

Вступаючи в самостійне життя, випускник загальноосвітньої школи повинен бути готовий до рішення комплексу проблем і завдань, пов'язаних з його життєвим і професійним самовизначенням. Саме тому поведінка старших учнів загальноосвітньої школи зазнає структурних, організаційних і змістовних змін. Соціально-педагогічна суть цих змін визначається як забезпечення особистісної спрямованості й варіативності освіти, її диференціації та індивідуалізації. Ці зміни є відповіддю на виклик сучасного суспільства: максимально розкрити індивідуальні здібності людини та сформуванню професійно й соціально компетентну, конкурентоспроможну, мобільну особистість, готову зробити професійний і соціальний вибір і нести за нього відповідальність, здатну усвідомлювати й відстоювати свою суспільну позицію і права [9].

Відомо, що старший шкільний вік сприятливий для завершення розвитку психологічної готовності до самовизначення – особистісного, професійного, громадського, життєвого. Психологічна готовність до самовизначення – основне новоутворення старшого шкільного віку – припускає сформованість на високому рівні самосвідомості; розвиненість потреб, серед яких центральне місце займають моральні установки, ціннісні орієнтації; усвідомлення своїх інтересів і здібностей. У стандарті середньої (повної) загальної освіти позначене коло загальних умінь, навичок і способів діяльності, якими необхідно володіти випускникові загальноосвітньої школи. Виділено три групи узагальнених умінь в області пізнавальної, інформаційно-комунікативної та рефлексивної діяльності [12].

Пізнавальна діяльність. Уміння самостійно й мотивовано організувати свою пізнавальну діяльність (від постановки мети до одержання результату). Використання елементів причинно-наслідкового й структурно-функціонального аналізу. Дослідження нескладних реальних зв'язків і залежностей. Визначення істотних характеристик досліджуваного об'єкта; самостійний вибір критеріїв для порівняння й класифікації об'єктів.

Участь у проектній діяльності, в організації й проведенні дослідно-учбово-дослідницької роботи: обґрунтування гіпотез, здійснення їхньої перевірки, володіння прийомами дослідницької діяльності, елементарними вміннями прогнозу. Самостійне створення алгоритмів пізнавальної діяльності для рішення завдань творчого й пошукового характеру. Формулювання отриманих результатів.

Створення власних здобутків, ідеальних і реальних моделей об'єктів, процесів, явищ (у тому числі з використанням інформаційних технологій), реалізація оригінального задуму, використання різноманітних засобів, уміння імпровізувати [2].

Інформаційно-комунікативна діяльність. Пошук потрібної інформації із заданої теми в джерелах різного типу. Витяг необхідної інформації із джерел, створених у різних знакових системах (текст, таблиця, графік, діаграма, аудіовізуальний ряд і ін.), відділення основної інформації від другорядної, критичне оцінювання вірогідності отриманої інформації, передача змісту інформації адекватно поставленої мети (стисло, повно, вибірково). Переклад інформації з однієї знакової системи в іншу, вибір знакових систем адекватно пізнавальній й комунікативній ситуації. Уміння розгорнуто обґрунтовувати судження, давати визначення, приводити доказ. Пояснення вивчених положень на самостійно обраних прикладах [1,2].

Вільна робота з текстами художнього, публіцистичного й офіційно-ділового стилів, розуміння специфіки; адекватне сприйняття мови засобів масової інформації. Володіння навичками редагування тексту, створення власного тексту.

Використання інформаційних ресурсів і комп'ютерних технологій для обробки, передачі, систематизації інформації, створення баз даних, презентації результатів пізнавальної й практичної діяльності. Володіння основними видами публічних виступів (висловлення, монолог, дискусія, полеміка), відповідність етичним нормам і правилам ведення діалогу (диспуту).

Рефлексивна діяльність. Розуміння цінності освіти як засобу розвитку культури особистості. Об'єктивне оцінювання своїх навчальних досягнень, поведінки як риса особистості; аналіз думки інших людей при визначенні власної позиції й самооцінці. Уміння співвідносити прикладені зусилля з отриманими результатами діяльності [7].

Володіння навичками організації й участі в колективній діяльності: постановка загальної мети й визначення засобів її досягнення, конструктивне сприйняття інших думок і ідей, облік індивідуальності партнерів, об'єктивне визначення свого внеску в загальний результат.

Оцінювання й коректування в навколишньому середовищі, дотримання екологічних вимог виконання в практичній і побутовій діяльності. Усвідомлення національної, соціальної, конфесійної приналежності. Визначення власного відношення до явищ сучасного життя. Уміння відстоювати громадянську позицію, формулювати світоглядні погляди. Здійснення усвідомленого вибору шляхів продовження освіти або майбутньої професійної діяльності [11].

Представлені описи видів діяльності можна розглядати як узагальнену модель надпредметної компетентності випускника загальноосвітньої школи. Однак моделі такого виду не є технологічними й не мають інформації, достатньої для рішення завдань формуванням і розвитку компетентності учнів. Для рішення методичних і технологічних проблем формування надпредметної компетентності необхідно виділяти критерії сформованості й розробляти відповідні їм компоненти й операційні діагностичні моделі надпредметної компетентності учнів кожної вікової групи [10].

Одним із методологічних підходів до рішення цих проблем є розробка критеріальної моделі якості сформованості надпредметної компетентності випускника загальноосвітньої школи.

Критерії сформованості надпредметної компетентності випускників загальноосвітньої школи виділені на основі комплексного аналізу й синтезу наступних матеріалів:

- основних вимог суспільства і держави до людини, які викладені в основних документах з модернізації вітчизняної освіти;
- фундаментальних цілей освіти, прийнятих ЮНЕСКО (уміння жити, уміння працювати, уміння жити разом, уміння вчитися); цілей надпредметної підготовки учнів, представлених у стандарті середньої (повної) загальної освіти у вигляді характеристики їхніх загальнонавчальних умінь, навичок і способів діяльності;
- теорії й практики реалізації компетентнісного підходу в закордонній і вітчизняній школі;
- багаторічного особистого досвіду педагогічної діяльності.

Загальноосвітня школа відповідає за підготовку випускника щодо самостійного дорослого життя. Природно, що в шкільні роки дитина зустрічається з різного роду труднощами, але всі вони, як правило, пов'язані з навчальними або особистими успіхами й невдачами. Вчителі, класні керівники, батьки допомагають дітям справлятися із цим. Всі дії, безсумнівно, сприяють придбанню учнями досвіду рішення життєвих проблем і завдань та «переживання» успіхів і невдач. Джерела більшої частини успіхів і невдач лежать у цілевідповідності. Вони залежать від того, наскільки мета реальна для нас, чи вміємо ми передбачати (прогнозувати) очікуваний результат, чи регулярно контролюємо, відслідковуємо етапи досягнення своїх цілей, чи вміємо коректувати прийняті цілі. Випускник загальноосвітньої школи повинен усвідомлювати необхідність і важливість виконання всіх основних етапів цілеспрямування для своєї життєдіяльності. У нього

повинна бути сформована потреба в цілеспрямованості своєї навчальної, трудової, соціальної й особистої успішності.

Усі ці вимоги до сформованості надпредметної компетентності випускника загальноосвітньої школи настільки важливі, що повинні розглядатися як один з її критеріїв, а саме: *готовність до постановки й прийняття цілей своєї життєдіяльності як прогнозування очікуваного результату.*

Закінчення загальноосвітньої школи – важливий етап у житті кожної людини. Вчорашній школяр знаходиться перед вибором подальшого життєвого шляху. На цьому етапі дуже важливо зробити вибір тієї професійної траєкторії, що буде повною мірою відображати його інтереси й потенційні можливості. Звичайно, більша допомога й відповідальність у цьому плані надається родиною, батьками. Однак школа повинна проводити цілеспрямовану роботу з підготовки учнів до вибору майбутньої професії. Освітній процес, його навчальна й виховна практика мають значні потенційні можливості для розкриття здібностей учнів. У той же час, об'єктивна реальність свідчить, що багато випускників не визначаються після школи щодо навчання й працевлаштування. Ця ситуація в перспективі часто приводить до розчарування й незадоволеності якістю свого життя. У цьому зв'язку *готовність випускника загальноосвітньої школи до вибору професії (вищого або середнього спеціального навчального закладу)* необхідно розглядати як один із критеріїв сформованості його надпредметної компетентності.

Успішність учня, випускника загальноосвітньої школи й дорослої людини багато в чому залежить від того, наскільки він уміє вчитися самостійно. Освітній процес у школі повинен бути спрямований на розвиток дитини, що вчиться, вміння самостійно й цілеспрямовано поповнювати знання. Все це дозволяє стверджувати, що *готовність випускника загальноосвітньої школи до самоосвіти* є одним із критеріїв сформованості надпредметної компетентності.

Глобалізація соціально-економічних процесів, заснована на відповідних інтеграціях як усередині країни, так і на міжнародному рівні, вимагає від сучасної людини вміння працювати в групі на основі творчої взаємодії, ініціативи й усвідомленого розуміння своєї ролі й індивідуального внеску в продукт колективної діяльності. Державні стратегія й тактика рішення актуальних державних як національних проектів ще більшою мірою актуалізує необхідність в ініціативних грамотних фахівцях, готових до колективної співпраці.

Традиційна вітчизняна освіта орієнтована в основному на індивідуальні форми навчальної діяльності учнів і на взаємодію із вчителем і в меншому ступені – на форми їх колективної, спільної навчальної діяльності. Однак об'єктивна реальність сьогодення й перспектива розвитку України й світової цивілізації в цілому вказують на необхідність володіння молодими людьми, чие покоління вступає в самостійне професійне життя, основними формами, методами й засобами колективної роботи. У зв'язку із цим вітчизняні університети активно впроваджують в освітній процес різні форми й методи колективної роботи, такі як навчальна ділова гра, проектний метод навчання, робота в групах змінного складу й т.п. Випускник загальноосвітньої школи, що прийшов у вищий навчальний заклад, повинен бути готовим до реалізації навчальної діяльності в сучасних умовах. Випускникам загальноосвітньої школи, що поступили на роботу, також необхідно бути готовим до спільної діяльності в трудовому колективі, до усвідомлення загальних і індивідуальних цілей діяльності й свого внеску в результат діяльності всього колективу. Таким чином, *готовність випускника загальноосвітньої школи до спільної навчальної й трудової діяльності* є одним із критеріїв сформованості його надпредметної компетентності.

Сучасні умови життєдіяльності людини жадають від неї творчого, креативного підходу до рішення різноманітних завдань. Тому *креативність, готовність випускника до перетворювальної діяльності і творчого рішення проблем життєдіяльності* може розглядатися в якості одного з основних критеріїв сформованості надпредметної компетентності випускників загальноосвітньої школи.

Незаперечно важливим і значимим є уміння людини рефлексувати і на підставі цього робити об'єктивні оцінки прояву особистісних якостей, знань і вмінь, ставлення: до себе (своїх знань, умінь, характеру, здоров'я); до родини (батьків, родичів); друзів, товаришів, знайомих; до праці, до природи; до суспільства. Для визначення цілей і планів свого особистого життя, освіти, професійної й суспільної діяльності кожній людині необхідно вміти аналізувати різні сторони: професійну успішність і кар'єрний ріст? конкурентоспроможність; статусність у колективі; необхідність підвищення професійної підготовки або перепідготовки, самоосвіти; коло суспільної діяльності відносин в родині, особисте життя; стан здоров'я.

Усі ці важливі якості й відносини особистості необхідно формувати й розвивати в учнів у школі; створювати їм умови для проведення самоаналізу результатів навчальної й позанавчальної діяльності, вчинків і проявів тих або інших особистісних якостей і на підставі цього давати оцінку успішності.

Випускник загальноосвітньої школи повинен бути готовий до рефлексії й самооцінки результатів навчальної діяльності, вчинків і ставлення до себе й інших суб'єктів соціокультурної взаємодії. За логікою проведеного аналізу можна стверджувати, що *прояв випускником загальноосвітньої школи рефлексивного ставлення* є одним із основних критеріїв сформованості його надпредметної компетентності. В умовах посилення інтеркультурних і міжконфесійних зв'язків, інтенсивного входження України в європейські й всесвітні процеси кожному необхідно бути толерантним, поважати думку, відмінну від власної, вміти вислухати й зрозуміти іншу людину, допускати можливість існування альтернативних точок зору. Це і є необхідні умови для успішної спільної роботи, для взаєморозвитку й взаємоудосконалення, важливі якості як для дорослих людей, так і для дітей і юнацтва. Виховання цих якостей необхідно починати в молодшому віці. Випускник загальноосвітньої школи повинен володіти ними, повинен бути *толерантним* – це ще один критерій сформованості надпредметної компетентності.

Учні старших класів готуються ввійти в доросле життя, зайняти в ній гідне місце. Це вимагає певної громадської зрілості особистості, що полягає в знанні основних правових, цивільних, економічних і політичних норм, розумінні громадянської й суспільної позиції, у їхньому прийнятті як ціннісної орієнтації і необхідної умови особистісного й професійного становлення, у наявності досвіду прояву суспільної позиції, економічної, правової й політичної культури [5]. Таким чином, *громадянська зрілість як психологічна готовність випускника загальноосвітньої школи до усвідомленого прояву основ правової, політичної й економічної культури* є критерієм сформованості надпредметної компетентності.

На підставі виділених критеріїв надпредметної компетентності випускника загальноосвітньої школи й психофізичних особливостей даного вікового періоду пропонуємо модель надпредметної компетентності як певну систему ключових компетентностей (рис. 1).

Відзначимо, що обрані нами методологічні підстави для виділення критеріїв сформованості надпредметної компетентності випускника загальноосвітньої школи дозволяють стверджувати, що комплекс критеріїв має ознаки системності. Він відбиває: суть основних вимог сучасного суспільства до людини; фундаментальність цілей освіти (уміння жити, уміння працювати, уміння жити разом, уміння вчитися); цілей надпредметної підготовки учнів, представленої в стандарті середньої загальної освіти. Систему виділених критеріїв пропонуємо розглядати як критеріальну модель сформованості надпредметної компетентності випускника загальноосвітньої школи.

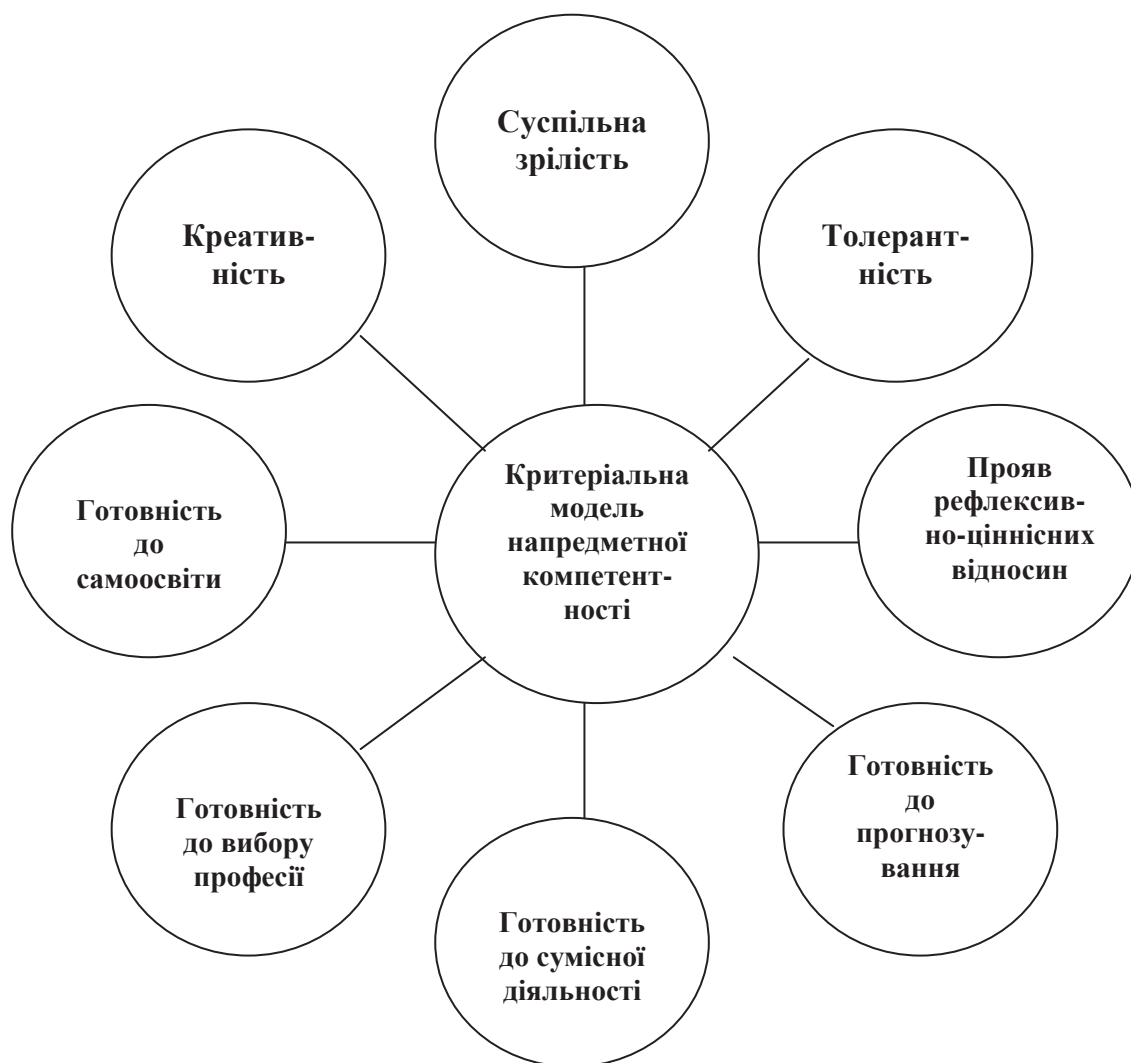

Рис. 1. Критеріальна модель надпредметної компетентності випускника загальноосвітньої школи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Авдеева Н. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // Педагогика. – 2003. – №5. – С. 34-39.
2. Артюхова С.И. Проблема выбора профиля обучения в старшей школе / И.С. Артюхова // Педагогика. – 2004. – № 2. – С.28-33.
3. Беспалько В.П. Компьютерная компетентность в контексте личностно-ориентированного обучения / В.П.Беспалько // Педагогика. – 2003. – № 4. – С. 41-48.
4. Болотов В.А. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / В.А.Болотов, В.В.Сериков // Педагогика. – 2003. – № 410.
5. Борисенков В.П. Вызовы современной эпохи и приоритетные задачи педагогической науки / В.П.Борисенков // Педагогика. – 2004. – № 1.
6. Герасимов А.М. Инновационный подход в построении обучения (Концептуально-технологический аспект): учеб. пособ. / А.М. Герасимов, И.П. Логинов. – М.: АПКИПРО, 2001. – 64с.
7. Дьяченко В.К. Основные направления развития образования в современном мире / В.К.Дьяченко. – М.: Школьные технологи, 2005. – 512 с.
8. Життєва компетентність особистості // Наауково-методичний посібник / За ред. Л.В. Сохань, І.Г. Єрмакова та ін. – К.: Богдана, 2003. – 520с.
9. Колесов В.П. О классификации компетенций / В.П.Колесов // Высшее образование сегодня. – 2006. – № 2. – С.20-22.

10. Липская Л.А. Философско-антропологический фундамент современного образования / Л.А. Липская // Педагогика. – 2006. – № 2. – С. 23-29.
11. Метаева В.А. Рефлексия как метакомпетентность / В.А.Метаева // Педагогика. – 2006. – № 3. – С. 57-62.
12. Парашенко Л.І. Вдосконалення організації педагогічної діяльності інноваційного навчального закладу за вимогами компетентнісного підходу // Педагогічні науки: Збірник наукових праць. – Херсон: Видавництво Херсонського державного університету, 2004. – Вип. 36. – С.115-118.
13. Слостенин В.А. Введение в педагогическую аксиологию / В.А.Слостенин, Г.И.Чижакова. – М.: Издательский центр «Академия». 2003. – 192 с.
14. Тараненко І. Розвиток життєвої компетентності та соціальної інтеграції // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство. – К.: Контекст, 2000. – С. 37-40.
15. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования // Народное образование. – 2003. – № 2. – С.58-64.

УДК 37.013

Є.В.Атаманенко

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У ДИСТАНТНИХ СІМ'ЯХ

Стаття присвячена дослідженню існуючих в сучасній науці теоретичних підходів щодо особливостей виховного процесу у дистантних сім'ях. Проаналізовано психологічну та педагогічну літературу з проблем сімейного виховання в цілому. Процес виховання дітей в сім'ях морських працівників обумовлений порушенням ритму та змісту повноцінного функціонування сім'ї та зсувом батьківських функцій в бік материнського (жіночого) типу виховання.

The article is devoted to the research of theoretical approaches existing in a modern science to definition of features of educational process in distant families. The psychological and pedagogical literature on problems of family education as a whole was analyzed. The process of education of children in families of seamen is caused by infringement of a rhythm and the maintenance of high-grade functioning of a family and shift of fatherly functions towards parent (female) type of education.

Динамічні процеси, які відбуваються в сучасному світі, ставлять кожну людину в складні умови соціального життя, в тому числі у мікросоціумі сім'ї. Суспільні зміни в нашій державі потребують перегляду концептуальних підходів до виховання дітей в сім'ї, яка характеризується багатоаспектними моделями свого існування. У зв'язку з цим значно актуалізуються питання підготовки молоді до виховання дітей у сім'ї.

Метою статті є дослідження існуючих в сучасній науці теоретичних підходів щодо особливостей виховання дітей у дистантних сім'ях.

Підвищенню відповідальності сім'ї за виховання дитини в сучасних умовах сприяють тенденції розбудови громадянського суспільства, значною мірою суперечливі, але з чіткими ознаками звернення до джерел духовності та одвічних цінностей, в яких завжди зосереджувалося відчуття стабільності і захищеності; зміщення переваг виховання із суспільних закладів у сім'ю, родину; потреба суспільства в активних, ініціативних, творчих, працьовитих, високоморальних і відповідальних поколіннях молоді, яким належить майбутнє.

Проте слід зазначити, що маючи великий виховний потенціал, сучасна українська сім'я не реалізує його сповна, і це залежить від багатьох чинників суспільного, передусім економічного життя, позначених як позитивними, так і негативними течіями. Ця особливість зумовлює необхідність детального аналізу тенденцій, можливостей та обмежень щодо